

TOTEM

Tidsskrift ved Religionsvidenskab,
Institut for Kultur og Samfund, Aarhus Universitet
Nummer 33, forår 2014
© Tidsskriftet og forfatterne, 2014

Valgfag A: Sekularisering og sekularisme

Sekularisering i Danmark?

Af stud. mag.
Betina Sigaard

Indhold

1. Indledning.....	3
2. Redegørelse.....	3
2.1 Dobbelaeres sekulariseringsteori.....	3
2.2 Dobbelaeres eksempler på empirisk undersøgelse af sekularisering.....	6
3. Diskussion: Er Danmark sekulariseret?.....	6
3.1 Makro-niveau	7
3.2 Meso-niveau	8
3.3 Mikro-niveau	8
4. Konklusion	9
5. Litteraturliste	11

1. Indledning

Sekularisering er inden for sociologien et omdiskuteret begreb med mange tilknyttede teorier og definitioner. Fælles for dem alle er, at begrebet bruges om religionens marginaliserede betydning på forskellige områder (Furseth og Repstad 2007, 134). En teoretiker, der om nogen har bidraget til sekulariseringsfeltet, er den belgiske sociolog Karel Dobbelaere (1999). Dobbelaere har et nuanceret blik på sekularisering, idet han skelner mellem tre analyseniveauer: samfundsniveau, subsystem niveau og individniveau. Disse niveauer betegnes også som makro-, meso- og mikro-niveau. Til disse niveauer knytter han allerede eksisterende begreber, hvorved han kommer frem til sin egen sekulariseringsforståelse. Hans uddybende forklaringer af disse begreber gør hans teori anvendelig i praksis, til at undersøge hvorledes et land er sekulariseret eller ej.

Jeg vil i denne opgave først redegøre for Dobbelaeres sekulariseringsteori, som han fremsætter den i artiklen *Towards an integrated Perspective of the Process related to the Descriptive Concept of Secularization* (1999). Til sidst i redegørelsen vil jeg ud fra artiklen give to eksempler på, hvordan sekularisering empirisk kan undersøges. På baggrund af denne redegørelse vil jeg i en efterfølgende diskussion operationalisere Dobbelaeres sekulariseringsforståelse med udgangspunkt i de tre analyseniveauer, for til slut at kunne give et muligt svar på spørgsmålet: Er Danmark sekulariseret? Undervejs i diskussionsafsnittet vil jeg anvende forskellige kilder, som eksempelvis Danmarks Riges Grundlov, Folkeskoleloven og Peter Gundelachs værdiundersøgelse fra år 2011.

2. Redegørelse

2.1 Dobbelaeres sekulariseringsteori

I år 1999 udgav Karel Dobbelaere artiklen: *Towards an integrated Perspective of the Process related to the Descriptive Concept of Secularization*. I artiklen fremlægger han sin egen sekulariseringsforståelse. Dette gør han ved at bruge allerede eksisterende begreber hørende til sekularisering og samle det under sin egen forståelse.

Dobbelaere definerer sekularisering som

[...] a process by which the overarching and transcendent religious system of old is being reduced in a modern functionally differentiated society to a subsystem

alongside other subsystems, losing in this process its overarching claims over the other subsystems (Dobbelaere 1999, 232).

Dobbelaere skelner mellem sekularisering på tre forskellige analyseniveauer: samfundsniveau (makro), subsystem niveau (meso) og individniveau (mikro). Jeg vil i det følgende anvende begreberne makro- meso- og mikro-niveau. På disse tre niveauer er der forskellige indikatorer på sekularisering.

På makro-niveau indikerer institutionel differentiering, autonomisering, rationalisering, socialisering, affortryllelse af verden, og privatisering en sekulariseringsproces (ibid., 230). Et moderne samfund er ofte funktionelt differentieret, idet de forskellige subsystemer er adskilt ved deres forskellige funktioner – de har eget medie, egne værdier og normer og er autonome. Den funktionelle differentiering og autonomisering af subsystemer medfører en sekulariseringsproces, hvor religion reduceres til at være et subsystem blandt de andre. Derved mister religionen den autoritet og indflydelse den førhen har haft i samfundet (ibid., 230-231). Funktionel differentiering og autonomisering medfører også privatisering af religion. Her inddrager Dobbelaere de to sociologer Berger og Luckmann. Ifølge Luckmann privatiseres religion, idet religionens normer og værdier bevæger sig fra den offentlige sfære til den private. Berger mener, at denne begrænsning til det private opretholder den rationalitet, der har erstattet religionen og sikre opretholdelsen af de offentlige institutioner som økonomi og politik. Rationalisering sker som et resultat af, at religionen mister autoritet, hvilket fører til en affortryllelse af verden og socialisering af subsystemer. Gennem affortryllelse af verden fjernes religiøse begreber og erstattes af en rationel og kritisk tilgang. Socialisering af subsystemer har medført, at disse, med Wilsons begreb, er blevet "*gesellschaftlich*". Det vil sige, de er gået fra at være fællesskabsorienteret til samfundsorienteret. I denne socialiseringsproces er religion blevet marginaliseret, idet de sociale funktioner religionen førhen har varetaget, erstattes af alternativer. Eksempelvis er den sociale kontrol ikke længere baseret på moral og religion, men erstattet af love og regler (ibid., 233).

På meso-niveau er indikatorerne pluralisme, relativisering og denne-verdens-orientering (ibid., 230). Pluralisme medfører et religiøst marked, hvor de forskellige religioner på en eller anden måde forholder sig til hinanden. Det religiøse marked har

medført en relativisering af religion, hvor religiøse grupper i højere grad ser deres religiøse sandheder som værende gældende for deres egne medlemmer og derfor ikke som universelle. I takt med, at de kristne religioner i vesten har mistet autoritet og indflydelse, har det gjort plads for nye religiøse former. Fremkomsten af ”New Religious Movements” er derfor relateret til sekularisering, idet de fleste er orienteret mod denne verden, og derfor går under betegnelsen ”world-affirming”. De har ikke samme fokus på det transcendent, som flere af verdensreligionerne, heriblandt kristendommen (ibid., 235).

På mikro-niveau kan indikatorerne være individualisering, bricolage, ikke-tro (manglende tro) og nedgang i kirkereligiøsitet (ibid., 236). Som nævnt før, så er religion blevet individualiseret idet den er blevet en del af den private sfære. Kirken er i kraft af dette blevet et ”*chosen community*”, hvilket gør medlemskab til et individuelt valg. Men dette valg er kun muligt, hvis der er et religiøst marked. Dobbelaere påpeger:

”Choice is possible only in a pluralistic situation, which is the case in the United States, but not in major parts of Europe, and certainly not in the so-called Catholic countries like Austria, Belgium, France, Portugal and Spain, where the choice is practically limited to a dominant religion and a a- or anti-religious option” (ibid., 237).

Det religiøse marked og individualiseringen har medført det, som Dobbelaere betegner som ”*bricolage*”. Bricolage betegner det, at man har mulighed for at sammensætte sin egen religion, så det bliver en form for ” [...] an individual patchwork or recomposition” (ibid., 239). Dette gør det muligt for den enkelte at blande forskellige religioner, eksempelvis tror omkring 20 % kristne, ifølge European Values Studies, også på reinkarnation (ibid., 239). Empiriske undersøgelser har vist, at færre mennesker tror på Gud som en person, hvilket blandt andet skyldes menneskets egen tro på sig selv, hvorfor de ikke længere har behovet for en personlig Gud. Det skal dog bemærkes, at Dobbelaere hermed ikke mener, at mennesket er blevet mindre troende, men det er troen på den personlige Gud, der bliver mindre (ibid., 240).

En sidste indikator på mikro-niveau er nedgang i kirkereligiøsitet samt medlemmernes lavere involvering. Her peger Dobbelaere blandt andet på alder som en forklaringsfaktor. Den ældre generation er ofte mere religiøs, fordi de har levet

længere i en ikke-sekulariseret verden i modsætning til den yngre generation (ibid., 242). Den lavere tilslutning til kirken kan også hænge sammen med fremkomsten af et religiøst marked, hvor kirken er blevet et "chosen community", der skal vælges til.

2.2 Dobbelaeres eksempler på empirisk undersøgelse af sekularisering

Dobbelaere kommer med flere eksempler på, hvordan sekularisering empirisk kan undersøges. To eksempler omhandler sekularisering på mikro-niveau. I en undersøgelse af nedgangen i kirkereligiøsitet og medlemmernes lavere involvering, har Dobbelaere sammen med Jagodzinski peget på sekularisering som en blandt flere medvirkende faktorer. Gennem en regressionsanalyse undersøgte de forholdet mellem den lavere involvering i kirken i europæiske lande, baseret på interviews, og BNP pr. indbygger standardiseret i forhold til købekraften. En sammenligning af landene fremhævede sekularisering som en faktor. En anden undersøgelse af sekulariseringens påvirkning på individer er foretaget af Halman. I ti europæiske lande, Canada og US udregnede han sammenhængen mellem personers religiøse værdier og deres politiske og moralske værdier. Al data blev samlet i et spørgeskema af European Values Study. Konklusionen lød, at de politiske og moralske værdier var mest uafhængige af religiøse værdier i de mere moderne lande (ibid., 241).

3. Diskussion: Er Danmark sekulariseret?

For at finde et muligt svar på om Danmark er sekulariseret, vil jeg i dette afsnit operationalisere Dobbelaeres sekulariseringsdefinition, ved at tage udgangspunkt i hans tredeling af samfundet samt de begreber, der knytter sig dertil og synes relevante i denne sammenhæng.

Hans inddeling af samfundet i tre analyseniveauer gør det mulig at undersøge sekularisering i et samfund mere nuanceret, fordi sekularisering kan forekomme på forskellige niveauer og i forskellige grader. Hvis samfundet er sekulariseret på makro-niveau, fører det nødvendigvis ikke til en sekularisering på mikro-niveau. Det kan dog ikke afvises, at de tre niveauer i nogen grad påvirker hinanden (ibid., 245).

3.1 Makro-niveau

Her er det relevant at undersøge, om Danmark er funktionelt differentieret, om subsystemerne er autonome, heriblandt også det religiøse subsystem, samt om subsystemerne er styret af rationalitet eller religiøse værdier.

Umiddelbart er Danmark funktionelt differentieret, idet vi har forskellige subsystemer, som har hver sin funktion. Et eksempel er økonomi, som har sit eget medie (penge) egne værdier (succes) og normer. Det kan ligeledes siges at være autonomt, idet religion ingen indflydelse eller autoritet har over økonomien. Langt de fleste subsystemer i Danmark er autonome og er uden religiøs indflydelse, men der er undtagelser. Hvis vi ser nærmere på uddannelse som subsystem, viser det sig, at specielt folkeskolen endnu ikke er helt frigjort fra religion. I Folkeskoleloven, kapitel 2, § 6 står der: ”Kristendomsundervisningens centrale kundskabsområde er den danske folkekirkes evangelisk-lutherske kristendom [...]”. I kapitel 10, § 53 står der: ”Tiden for konfirmationsforberedelsen fastsættes ved forhandling mellem kommunalbestyrelsen og præsterne i kommunen [...]”. Disse to paragraffer er et tydeligt eksempel på, at uddannelse i Danmark ikke udelukkende er autonom, da det religiøse subsystem har en vis indflydelse. Ud over konfirmationsforberedelse afsætter mange folkeskoler også tid til eksempelvis juleafslutning i folkekirken, hvilket igen viser religionens indflydelse. Men på den anden side kan det også opfattes som en tradition mange skoler måske ikke forbinder med noget religiøst, men mere med kultur og tradition.

Hvis vi ser nærmere på, om det religiøse subsystem er autonomt, finder vi svaret i Danmarks Riges Grundlov, kapitel 1, § 4, hvor der står: ”Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten.” Denne paragraf binder kirken til staten, hvilket bevirker, at det religiøse subsystem ikke udelukkende kan siges at være selvstyrende. Staten kan gå ind og lovgive på folkekirkens vegne, et nyere eksempel er indførelsen af homoseksuelle vielser. Dette satte gang i diskussionen om den såkaldte løfteparagraf, Grundloven kapitel 7, § 66 ”Folkekirkens forfatning ordnes ved lov”, fordi det aldrig er blevet præciseret, om det er kirken selv eller staten, der skal vedtage love i forbindelse med kirken. I langt de fleste henseender er folkekirken dog selvstyrende.

3.2 Meso-niveau

Her er det relevant at undersøge, om Danmark har et religiøst marked, og om religiøse grupper/institutioners religiøse sandheder anses for relative.

Om der generelt i Danmark kan siges at være et religiøst marked er mere diskutabelt, fordi dette ikke er særlig synligt i offentligheden. Der synes derimod at være et større fokus på folkekirken, som er den religion i Danmark, der har flest medlemmer. Her påpeger Marie Thomsen, at det religiøse marked i Danmark nærmere er et kristent marked, fordi det religiøse marked ikke er udfordrende (Thomsen 2012, 254). Dog har undersøgelser om den religiøse mangfoldighed i Aarhus vist, at der ud over folkekirken også er frikirker, spirituelle grupper, hinduisme og buddhisme, som alle er en del af det pluralistiske marked, som dog alle har en langt lavere tilslutning end folkekirken. Den stigende pluralisme har påvirket dele af den danske folkekirke, påpeger teolog Viggo Mortensen: ”Der er kirker, der forsøger sig som markedskirker, hvor man tilbyder en række specialydelser fra frokostgudstjenester til lystjenester” (Nygaard 2004). Dette tyder på, at der i hvert fald i Aarhus er en vis form for religiøst marked, hvor folkekirken i nogen grad markedsfører sig med forskellige tilbud.

Umiddelbart hævder ingen religiøse grupper i Danmark, at deres religiøse sandheder er universel gældende, hvilket viser en relativisering. Inden for folkekirken er der en stor diversitet, fordi den rummer både en konservativ og liberal fløj. Dette er et udtryk for de forskellige gruppers tolerance over for hinanden, hvilket også viser, at de anser deres religiøse sandheder for værende relative, fordi de accepterer de andres retningers religiøse fortolkning.

3.3 Mikro-niveau

Her er det relevant at undersøge, om danskernes valg af religion er et individuelt valg, om der findes bricolage i Danmark og i hvor høj grad danskerne er troende og hvorvidt de går i kirke.

Der er ingen lov i Danmark, der dikterer, hvilken religion man som dansker skal tilhøre. Den eneste undtagelse er Kongen eller Dronningen, som er pålagt at høre til den evangelisk-lutherske kirke (Grundloven, kapitel II § 6). Derfor er det klart et individuelt valg for den enkelte dansker, hvilken religion man ønsker at tilhøre – og om man overhovedet vil tilhøre en religion. Derfor er den danske folkekirke også det, som Dobbelaere betegner som et *chosen community*.

I forhold til bricolage, synes det at være meget udbredt i Danmark. Viggo Mortensen udtaler: ”Religiøs mangfoldighed er i høj grad en udvikling, der foregår inde i folks hoveder, hvor der er en udbredt patchwork-religion, der for eksempel kommer til udtryk, når mere end hver femte medlem af folkekirken bekender sig til reinkarnation” (Nygaard 2004). Den amerikanske sociolog Phil Zuckerman (2008) har interviewet flere danskere angående deres religiøsitet. Ingen af interviewpersonerne betegnede sig som specielt religiøse, men flere af dem gav udtryk for, at de tror på et eller andet, ikke nødvendigvis en Gud, men på noget andet mere abstrakt eller åndeligt. Flere af dem var dog medlemmer af folkekirken, ikke af religiøse årsager, men på grund af kultur og normer, og fordi de for eksempel gerne vil have deres børn døbt i kirken eller selv have et kirkebryllup. Mange benytter sig af de ritualer i kirken, der er knyttet til overgangsfaserne, men undlader at gå i kirke om søndagen – kort sagt bruger mange danskere kun de elementer fra kirken, som de føler behov for. En værdiundersøgelse lavet i Danmark om kristen religiøsitet viser, at antallet af regelmæssige kirkegængere¹ er faldet fra år 1981-2008, mens antallet af de traditionelle kirkegængere er steget (Gundelach 2011, 80-81). Denne statistik viser, at der er en nedgang i kirkereligiøsitet og en ændring i den måde danskerne bruger kirken på.

I forhold til om danskerne er troende, så viser Zuckermans interviews, at flere tager afstand til en tro på Gud, men har en anden form for tro eller spiritualitet. Dette bekræfter værdiundersøgelsen, da 72 % af de adspurgte betegnede sig som et troende menneske, mens kun 22 % troede på en personlig gud.

4. Konklusion

Efter at have redegjort for Dobbelaeres sekulariseringsteori samt hans tre analyseniveauer, har jeg gjort et forsøg på at operationalisere hans teori, ved at anvende den på Danmark. Ud fra diskussionen om, hvorvidt Danmark er sekulariseret må svaret være både et ja og nej.

Det religiøse subsystem er på langt de fleste områder fuldstændig adskilt fra de andre subsystemer, hvilket ud fra Dobbelaeres sekulariseringsdefinition betyder, at Danmark

¹ Peter Gundelach opdeler danskerne i tre grupper baseret på kirkegang: **de regelmæssige** går i kirke mindst én gang om måneden, **de traditionelle** kommer kun til højtider og til sidst **de kirkefremmede**, som kommer i kirke mindre end én gang om året (Grundelach, 2011, 81)

er sekulariseret. Men alligevel har det religiøse subsystem indflydelse på eksempelvis folkeskolen, idet den favoriseres i folkeskoleloven. Derudover er det religiøse subsystem ikke fuldstændig autonomt, da folkekirken er en statskirke, og derfor har staten som overordnet magt. På meso-niveau er Danmark også langt hen ad vejen sekulariseret. Der har fundet en relativisering sted, som gør at forskellige trosretninger, især i folkekirken, accepterer hinanden, og anser ikke deres religiøse sandheder for værende universelle. Alligevel er de fleste danskere medlem af folkekirken, hvilket kan være et tegn på en måske manglende pluralisme og et større religiøst marked. Det kan med sikkerhed siges, at Danmark har gennemgået en individualisering. Danskerne vælger selv deres religiøse tilhørsforhold, mange vælger at blande forskellige religioner og flere vælger kirken fra. Gundelachs værdiundersøgelse viste, at langt over halvdelen af de adspurgte var troende mennesker. Selvom der er en nedgang i troen på en personlig gud, er det ikke lig med, at danskerne er blevet mindre religiøse – tværtimod.

Så derfor må svaret både indebære et ja og et nej. Overordnet er Danmark sekulariseret, men der er både gråzoner og områder, hvor det er klart, at religion stadig fylder i det danske samfund, om man vil det eller ej.

5. Litteraturliste

Primærlitteratur

Dobbelaere, Karel

1999 "Towards an Integrated Perspective of the Process related to the Descriptive Concept of Secularization", *Sociology of Religion*, 60(3), side 229 – 247.

Furseth, Inger og Repstad, Pål

2007 *Religions sociologi – En introduktion*, Hans Reizels Forlag, København

Kilder

Gundelach, Peter

2011 *Små og store forandringer: danskernes værdier siden 1981*, Hans Reitzels forlag, København, side 80-81

Nygaard, Else Marie

2004 "Det mangfoldige Århus", Kristeligt Dagblad
<http://www.kristeligt-dagblad.dk/artikel/117931:Kirke---tro--Det-mangfoldige-AAarhus> (set 15.01.2014)

Thomsen, Marie Hedegaard

2012 *Et åbent hus med mange indgange: empiriske studier i folkekirkeligt menigheds liv med valg-, fri- og sognemenigheder som eksempler*, Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet, side 242-256

Zuckerman, Phil

2008 *Samfund uden Gud*, Univers forlag, Aarhus, side 93-111

Danmarks Riges Grundlov, nr. 169 af 5. juni 1953, kapitel 1, § 4, kapitel 2 § 6, kapitel 7, § 66 <http://www.grundloven.dk/> (set 15.01.2014)

Folkeskoleloven, Kapitel 2, § 6 og kapitel 10, § 53,

<https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=145631> (set 15.01.2014)